

بوکو حرام؛

از دعوت مسالمت آمیز تا جهاد مسلحانه

تألیف
سید علی نجات

مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات
بین‌المللی ابرار معاصر تهران

۱۳۹۸

نجات، سیدعلی، ۱۳۶۶ -	سرشناسه:
بوکو حرام؛ از دعوت مسالمت‌آمیز تا جهاد مسلحانه/ تالیف سیدعلی نجات.	عنوان و نام پدیدآور:
تهران: ابرار معاصر تهران، ۱۳۹۸.	مشخصات نشر:
۲۱۶ص: مصور، جدول.	مشخصات ظاهری:
انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران؛ ۴۴۳.	فروست:
۴۰۰۰۰۰ ریال: ۷-۲۷۰-۵۲۶-۹۷۸-۹۷۸	شابک:
فینا	وضعیت فهرست‌نویسی:
تکفیری‌ها - نیجریه	موضوع:
Takfiris (Islamic sect) - Nigeria	موضوع:
Boko Haram	موضوع:
سلفیه - عقاید	موضوع:
Salafiyah - Doctrines	موضوع:
سلفیه - نیجریه	موضوع:
Salafiyah - Nigeria	موضوع:
تروریسم - نیجریه	موضوع:
Terrorism - Nigeria	موضوع:
تروریسم - کشورهای اسلامی	موضوع:
Terrorism -- Islamic countries	موضوع:
تکفیر (فقه) - کشورهای اسلامی	موضوع:
Excommunication (Islamic law) -- Islamic countries	موضوع:
۶۴۳۲HV	رده‌بندی کنگ:
۳۶۳/۳۲۵۰۹۶۶	رده‌بندی س.:
۵۴۲۲	شماره کتابشناسی:

انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران؛ ۴۴۳

تهران: صندوق پستی ۳۸۴۹ - ۱۵۸۷۵، تلفن: ۷ - ۸۸۵۰۳۲۶، نمابر: ۸۸۵۰۳۲۶۴

نشانی اینترنت: www.tisri.org پست الکترونیک: info@tisri.org

بوکو حرام؛ از دعوت مسالمت‌آمیز تا جهاد مسلحانه

نظارت و اجرا: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران - معاونت پژوهشی

مؤلف: سیدعلی نجات

ویراستار: منیره آذری

صفحه‌آرا: منصوره سعادت

چاپ نخست: مهر ماه ۱۳۹۸

شابک: ۷-۲۷۰-۵۲۶-۹۷۸-۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۴۰۰۰ تومان

چاپ: نقش‌گستر صدرا

همه حقوق محفوظ است.

دیدگاه‌های مطرح‌شده در این کتاب به معنای تأیید یا رد محتوای آن از سوی مؤسسه نیست.

پیشگفتا

شکل‌گیری و رشد گروه‌های سلفی جهادی از دهه ۱۹۹۰، از معضلات و بحران‌های عمده بسیاری از کشورهای قاره آفریقا بوده است. در این میان، نیجریه، بزرگ‌ترین کشور مسلمان‌نشین قاره آفریقا، طی سه دهه گذشته شاهد مهم‌ترین مناطق فعالیت گروه‌های سلفی جهادی بوده است. فعالیت گروه‌های افراطی در این کشور موجب شکل‌گیری بحران و همچنین تسری ناامنی و بی‌ثباتی به فراسوی مرزهای این کشور شده است.

اگرچه گروه‌های سلفی متعددی در نیجریه فعالیت می‌کنند، آنچه سبب برجسته شدن بوکو حرام شده، فجایع گسترده و جمعی مانند: آدم‌ربایی، سرقت و افراط در به‌کارگیری خشونت علیه شهروندان است؛ سایر گروه‌ها اغلب فعالیت مسالمت‌آمیز دارند. البته بوکو حرام نیز در ابتدای شکل‌گیری در سال ۲۰۰۲ این گونه فعالیت می‌کرد؛ اما از سال ۲۰۰۹ و با کشته شدن محمد یوسف، رهبر این گروه، توسط نیروهای دولتی، اقدامات آنها وارد مرحله نظامی و استفاده از خشونت علیه مردم و دولت شد. درواقع، بوکو حرام در دوران رهبری ابوبکر شیکاو به سمت افراط‌گرایی دست‌یافت. بوکو حرام و جهاد مسلحانه متمایل شد. در دوران رهبری جدید، دیگر فقط مراکز امنیتی و پلیس آماج حملات آنها نبوده‌اند، بلکه ترور مسئولان دولتی، سیاستمداران، عالمان مسلمان و مسیحی و رهبران مذهبی نیز مورد توجه قرار گرفته است. ایجاد دولت اسلامی در نیجریه از طریق جهاد مسلحانه، اجرای شریعت اسلامی، و مقابله با آموزش غربی از اهداف مهم بوکو حرام به‌شمار می‌روند. این گروه از خطرناک‌ترین گروه‌های افراطی در آفریقا است که امروزه در بخش وسیعی از این قاره، از شمال نیجریه و شمال کامرون تا نیجر و چاد حضور دارد.

درخصوص تحولات و مسائل قاره آفریقا به‌ویژه گروه‌های اسلام‌گرای افراطی فعال در آن، منابع و ادبیات غنی به زبان فارسی در دست نیست و آثاری که موجودند به کشورهای شمال آفریقا محدود، و کشورهای مرکزی، جنوبی و غربی این قاره به‌رغم داشتن جمعیت زیادی از مسلمانان معمولاً مغفول واقع شده‌اند. این امر شناخت دقیق تحولات قاره سیاه به‌ویژه موضوع گروه‌های سلفی رادیکال را برای

دانشجویان و پژوهشگران دشوار کرده است؛ از این رو، کتاب حاضر ضمن بررسی تحولات تاریخی و سیاسی نیجریه و همچنین زمینه‌های شکل‌گیری و عوامل مؤثر در رشد و گسترش بوکو حرام سعی دارد که خلأ مطالعاتی این حوزه را - گرچه اندک - پر نماید. امید است انتشار این اثر بتواند نگرش علمی‌تر و دقیق‌تری را درباره عوامل و بسترهای سیاسی - اجتماعی شکل‌گیری و گسترش گروه تروریستی بوکو حرام، در اختیار کارشناسان، پژوهشگران و علاقه‌مندان به مسائل آفریقا و جریان‌های تروریستی قرار دهد.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۵
فصل اول: تبارشناسی جریان سلفی گری جهادی.....	۱۹
مقدمه.....	۱۹
۱. سلفی گری در لغت، اصطلاح.....	۱۹
۲. گونه‌شناسی سلفی گری.....	۲۰
۱-۲. سلفی گری علمی.....	۲۲
۲-۲. سلفی گری تبلیغی.....	۲۲
۳-۲. سلفی گری اصلاحی.....	۲۳
۴-۲. سلفی گری تکفیری.....	۲۴
۵-۲. سلفی گری جهادی.....	۲۵
۳. نظریه پردازان اصلی جریان سلفی گری جهادی.....	۲۷
۱-۳. ابن تیمیه حرانی.....	۲۷
۲-۳. محمد بن عبدالوهاب.....	۳۰
۳-۳. سید قطب.....	۳۱
۴. اندیشه‌ها و افکار سلفی گری جهادی.....	۳۴
۱-۴. اتباع در مقابل تقلید.....	۳۴
۲-۴. تأکید بر نقل‌گرای و عقل‌گریزی.....	۳۵
۳-۴. محدود کردن دایره توحید و گسترش دایره شرک.....	۳۵
۴-۴. مخالفت شدید با تحزب و نظام دموکراسی.....	۳۶
۵-۴. احیاء خلافت اسلامی.....	۳۷

۸. بوکو حرام؛ از دعوت مسالمت‌آمیز تا جهاد مسلحانه

۳۸	۶-۴ تأکید بر جهاد، تکفیر و تقدس ترور
۴۰	۷-۴ برجسته‌سازی «دگر» شیعی
۴۱	نتیجه‌گیری
۴۳	فصل دوم: تحولات تاریخی و سیاسی نیجریه
۴۳	مقدمه
۴۴	۱. ژئوپلیتیک نیجریه
۴۶	۲. نیجریه، رگذر تاریخ
۴۹	۳. سامانار حکومت نیجریه
۵۰	۴. مهم‌ترین مایع تاریخی نیجریه
۵۰	۱-۴ تجزیه‌طلبی بیافا
۵۱	۲-۴ شورش‌های میتا سیز
۵۱	۳-۴ واقعه کفن چان
۵۲	۴-۴ ناآرامی‌های مردم اوگونی و بالیت دوره مسوپ
۵۳	۵-۴ اجرای قانون شریعت
۵۵	۶-۴ بحران دلتای رود نیجر
۵۶	۷-۴ واگذاری شبه‌جزیره باکاسی
۵۷	۸-۴ شکل‌گیری بوکو حرام
۵۸	۵. تطبیق نیجریه با شاخص‌های توسعه سیاسی
۵۹	نتیجه‌گیری
۶۱	فصل سوم: مبانی فکری و ایدئولوژیک بوکو حرام
۶۱	مقدمه
۶۲	۱. ساختار فکری و ایدئولوژیک بوکو حرام
۶۶	۲. رهنامه بوکو حرام
۶۸	۳. اصول و مبانی ایدئولوژیک بوکو حرام
۷۱	۴. برنامه و شیوه آموزشی بوکو حرام
۷۲	۵. دوره‌های شرعی و آمادگی جسمانی بوکو حرام
۷۳	نتیجه‌گیری

فصل چهارم: تاریخچه و عوامل شکل‌گیری بوکو حرام ۷۵

مقدمه ۷۵

۱. معنا و مفهوم بوکو حرام ۷۵

۲. تاریخچه بوکو حرام ۷۷

۳. عوامل و ریشه‌های شکل‌گیری بوکو حرام ۸۰

۱-۳. عوامل تاریخی ۸۱

۲-۳. دولت و شکسته ۸۲

۳-۱. عوامل اقتصادی و اجتماعی ۸۳

۳-۲. عامل قومیت ۸۴

۳-۵. عامل بن ۸۶

۳-۶. عوامل اجتماعی و مذهبی ۸۸

نتیجه‌گیری ۸۸

فصل پنجم: ساختار تشکیلاتی بوکو حرام ۹۱

مقدمه ۹۱

۱. ساختار سازمانی بوکو حرام ۹۱

۲. جغرافیای بوکو حرام ۹۳

۳. نیروهای بوکو حرام ۹۶

۴. شکاف و رقابت در ساختار سازمانی بوکو حرام ۹۹

۵. رهبران اصلی بوکو حرام ۱۰۲

۱-۵. محمد یوسف ۱۰۲

۲-۵. ابوبکر شیکاو ۱۰۳

۳-۵. ابومصعب البرناوی ۱۰۵

نتیجه‌گیری ۱۰۶

فصل ششم: وضعیت مالی و اقتصادی بوکو حرام ۱۰۹

مقدمه ۱۰۹

۱. منابع مالی و فعالیت‌های اقتصادی بوکو حرام ۱۰۹

۱۱۱	۲. شیوه‌های تأمین منابع مالی بوکو حرام.....
۱۱۲	۱-۲. دریافت هزینه حق عضویت
۱۱۲	۲-۲. کمک‌های مالی سیاستمداران
۱۱۴	۳-۲. سرقت از بانک‌ها
۱۱۵	۴-۲. غارت اموال و کالاها
۱۱۵	۵-۲. ایجاد فعالیت‌های اشتغال‌زایی
۱۱۶	۶-۲. بافت بول از طریق آدم‌ربایی
۱۱۷	۷-۲. قاچاق مواد مخدر
۱۱۸	۸-۲. کمک‌های مالی، کشورها و مؤسسات خیریه
۱۲۰	۹-۲. کمک‌های مالی اعاده
۱۲۱	۳. میزان درآمد سالیانه بوکو حرام.....
۱۲۱	نتیجه‌گیری
۱۲۳	فصل هفتم: بوکو حرام و گروه‌های سلفی جهادی
۱۲۳	مقدمه
۱۲۳	۱. روابط بوکو حرام با گروه‌های سلفی جهادی
۱۲۴	۱-۱. بوکو حرام و سازمان القاعده
۱۲۵	۲-۱. بوکو حرام و طالبان
۱۲۶	۳-۱. بوکو حرام و القاعده در مغرب اسلامی
۱۲۸	۴-۱. بوکو حرام و جنبش توحید و الجهاد در غرب آفریقا
۱۲۹	۵-۱. بوکو حرام و گروه انصارالدین مالی
۱۳۰	۶-۱. بوکو حرام و گروه الشباب سومالی
۱۳۱	۷-۱. بوکو حرام و گروه انصار المسلمین در سودان
۱۳۱	۸-۱. بوکو حرام و داعش
۱۳۱	۱-۸. تشابه بوکو حرام و داعش
۱۳۳	۲-۸. بیعت بوکو حرام با داعش
۱۳۴	۳-۸. دلایل بیعت بوکو حرام با داعش
۱۳۵	۴-۸. پیامدهای بیعت بوکو حرام با داعش
۱۳۶	نتیجه‌گیری

فصل هشتم: عوامل موفقیت و شکست بوکو حرام.....	۱۳۹
مقدمه.....	۱۳۹
۱. عوامل رشد و گسترش فعالیت بوکو حرام.....	۱۳۹
۱-۱. حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱.....	۱۴۰
۲-۱. انقلاب‌های عربی.....	۱۴۰
۳-۱. ایجاد شبکه‌ای از روابط میان گروه‌های سلفی.....	۱۴۱
۴-۱. تشدید اختلافات قومی و مذهبی.....	۱۴۲
۵-۱. دخالت اوضاع اقتصادی.....	۱۴۳
۶-۱. برخورداری از بایگاه‌های امن و مستحکم.....	۱۴۴
۷-۱. توانایی و قدرت اعضای بوکو حرام.....	۱۴۵
۸-۱. برخورداری از منابع مالی متعدد.....	۱۴۵
۹-۱. دسترسی به تسلیحات سنگین.....	۱۴۶
۱۰-۱. بیعت با داعش.....	۱۴۷
۱۱-۱. سیاست‌های ناکارآمد دولت نیجریه.....	۱۴۸
۱۲-۱. ضعف نیروهای مسلح نیجریه.....	۱۴۹
۱۳-۱. مرزهای شکننده و معضلات ائتلاف منطقه‌ای.....	۱۵۱
۲. عوامل ضعف و کاهش فعالیت بوکو حرام.....	۱۵۲
۱-۲. شکاف‌های داخلی و رقابت بر سر رهبری.....	۱۵۲
۲-۲. سیاست‌های جدید دولت نیجریه.....	۱۵۳
۳-۲. حملات کشورهای همسایه نیجریه.....	۱۵۳
۴-۲. شکست‌های متوالی داعش.....	۱۵۴
۳. پیامدهای گسترش فعالیت بوکو حرام.....	۱۵۵
نتیجه‌گیری.....	۱۵۶

فصل نهم: جنایت‌های بوکو حرام.....	۱۵۹
مقدمه.....	۱۵۹
۱. تاریخچه خشونت بوکو حرام.....	۱۵۹
۲. اهداف تهاجمی بوکو حرام.....	۱۶۲

۱۲. بوکو حرام؛ از دعوت مسالمت‌آمیز تا جهاد مسلحانه

۱۶۴.....	۳. بمب‌گذاری انتحاری: ابزار جدید بوکو حرام.....
۱۶۹.....	۴. خشونت و جهاد مسلحانه بوکو حرام.....
۱۷۱.....	۵. مقابله نیروهای امنیتی برای مبارزه با بمب‌گذاری انتحاری.....
۱۷۵.....	۶. تاکتیک جدید بوکو حرام برای عملیات‌های انتحاری.....
۱۷۶.....	۷. راهکارهای مقابله با تروریسم انتحاری در نیجریه.....
۱۷۷.....	نتیجه‌گیری.....
۱۷۹.....	فصل دوم: بوکو حرام و اسلام‌هراسی.....
۱۷۹.....	مقدمه.....
۱۸۰.....	۱. تعریف اسلام‌هراسی.....
۱۸۱.....	۲. امواج اسلام‌هراسی.....
۱۸۲.....	۳. دلایل غیراسلامی بر دشمنی با بوکو حرام.....
۱۸۲.....	۱-۳. مقابله با تحصیل و آموزش.....
۱۸۴.....	۲-۳. رد حرمت خودکشی و تقدس زور.....
۱۸۵.....	۳-۳. کشتار غیرنظامیان.....
۱۸۷.....	۴-۳. اعلام جنگ علیه مسیحیان.....
۱۸۸.....	۵-۳. دشمنی با شیعیان.....
۱۸۹.....	۶-۳. اجبار مردم به پذیرش اسلام.....
۱۹۰.....	۷-۳. اجبار دختران و زنان به ازدواج.....
۱۹۱.....	۴. دیدگاه علما درباره بوکو حرام.....
۱۹۴.....	نتیجه‌گیری.....
۱۹۷.....	یافته‌ها و نتیجه‌گیری.....
۲۰۳.....	کتابنامه.....